

Адамовіч Г.Я.

Трыумвірат беларускай класікі: Янка Купала – Якуб Колас – Максім Багдановіч

Адамовіч, Г. Я. Трыумвірат беларускай класікі: Янка Купала – Якуб Колас – Максім Багдановіч / Г. Я. Адамовіч // Каласавіны. Якуб Колас і яго сучаснікі: да вывучэння творчых і асабістых узаемасувязей пісьменніка: матэрыялы XXVI навук. канф., 4 лістап. 2011 г., Мінск / склад.: З.М. Камароўская, Г.І. Зайцава. – Мінск : Ковчег, 2012. – с. 149–153.

Класіка сярод іншых валодае і такой якасцю, як здольнасць крышталізаваць літаратурныя з’явы, вобразы, сюжэты, ператвараючы іх у ёмістыя паэтычныя формулы, метафары-канцэпты, архетыпы. “Чаму у нас акамянеласці духоўнай страваю завуць” [1, I, с. 252] – пытаецца Максім Багдановіч. І гэтае пытанне з’яўляецца і мастацкім вобразам, і рытарычным пытаннем, і паэтычнай формулай-“крышталец”, у якой сканцэнтравалася думка пра неўміручасць класікі, пра неабходнасць культурнай спадчыны, што набывае сваю каштоўнасць з рухам часу, з яе паўтаральнасцю і запатрабаванасцю ў іншых народаў і пакаленняў.

“Акамянеласці” – “крышталь” – класіка. Гэта паняцці аднаго шэрагу з’яў, якія абазначаюць такую здольнасць ці якасць аб’екта, што мае неўміручую, вечную каштоўнасць для наступных пакаленняў, выступаючы для іх “духоўнай страваю”. Вялікі адрэзак-“зазор” пралягае таксама паміж рэальнай падзеяй, асобай, жыццём і мастацкім вобразам, сюжэтам увогуле. Трыумвіратам называлі трох мужоў (з лац. значэння двух слоў-каранёў аднаго слова), якія дамагаліся ўлады: спачатку Юлій Цэзар, Пампей і Крас (у I ст. да н.э.), 2-і трыумвірат – Аўгуст Актавіян, Марк Антоній і Лепід (у I ст. н.э.). Але гістарычна стала асновай мастацкага вызначэння паняцця-сімвала: трыумвірат – гэта ўладары думак, слаўныя мужы, чый вопыт, жыццёвы лёс, чья спадчына сталі каштоўным здабыткам для духоўнага ўзбагачэння нацыі, нашчадкаў.

Па словах У. Караткевіча, «не можа паўнакроўна жыць літаратура без Шэкспіра, Дантэ, Гётэ, якія гучаць на яе мове» [2, с. 7]. Ф.Шлегель у «Атэнейскіх фрагментах» (фр. 247): Дантэ, Шэкспір, Гётэ – «Гэтыя імёны – вялікае трохгучча новай паэзіі, самае інтымнае і святое кола ўнутры ўсё больш узкіх і больш шырокіх сфер класікаў новага мастацтва паэзіі» [4, с. 44].

Трыумвірат еўрапейскай літаратуры авангарду: Пруст, Джойс, Кафка.

Ёсць “першае” кола, так назавем яго, паплечнікаў творцы, створанае вакол аднаго чалавека і найперш ім самім, яго жыццём, дзейнасцю: гэта яго сучаснікі, сябры, блізкія, аднавяскоўцы і г.д. “Другое” кола ўтварае сам Час, які размяркоўвае постаці нацыянальнай / сусветнай культуры згодна з іншымі прыярытэтамі, канонамі, запатрабаваннямі. І ў гэтым другім коле, якое ў нацыянальнай літаратуры выйшла на першы план, тры імя.

Тры імя ў падмуркунацыянальнай літаратурнай класікі: Купала – Колас – Багдановіч – “святая тройца” беларускай літаратуры.

Назавем яго трыўмвіратам, які ўжо захапіў уладу – уладу над думкамі прадстаўнікоў сваёй нацыі, розных пакаленняў, і захапіў гэтую ўладу дзякуючы самому Часу і ўдзячным нашчадкам: Купала – Колас – Багдановіч.

Тры імя. Адно з іх увасабляе нацыянальнае свята купалле. Другое абвяшчае пра навывшэйшы дарунак – колас, які расце на гэтай зямлі і дорыць жыццё. Трэцяе – той, хто дадзены Богам, – Богам дадзены гэтай зямлі – Богдановіч.

Сімвал трыўмвірата выкарыстаны і ў наступным прачытанні. Трыумвірат абазначае тую звышьякасць літаратурнай класікі, дзе існуюць не проста паасобныя імёны-вяршыні, але дзе існуе горны перавал з некалькімі вяршынямі. І ён не столькі раз’яўджвае, колькі наадварот, яднае, пралягаючы паміж адным часам і другім, паміж адным пакаленнем і наступнымі пакаленнямі, паміж адным народам і народамі свету.

Бо што такое паэзія? Паэзія – гэта адухоўленая матэматыка. Паэзія ствараецца формуламі паэтычнага мыслення. Паэтычнае мысленне – гэта мысленне формуламі.

Верш – гэта тэарэма. Яго сэнс – у надзвычай ёмістай, адзіна магчымай фармулёўцы таго, што мае сказаць, застанучыся сам-на-сам з музамі, паэт.

Гляньма паасобна на горную вяршыню, Манблан беларускай класікі, імя якой Якуб Колас.

“Жыве між нас геній...” (назва верша Я.Коласа). І гэта паэтычная формула спрацоўвае ў кожным новым пакаленні: Купала – Колас – Багдановіч.

Сталі аксіёмай іншыя “формулы” Коласа: “На прастор, на шырокі разлог выхадзі, мой народ, грамадою”, “Гэй, чулыя сэрцам! Гэй, душы жывыя!”, “Усё ў стане пераходу”...

Але гэта толькі адзін бок горнай вяршыні. Другім сваім бокам гэта вяршыня зніжана-звязана з іншымі вяршынямі: Купала, Багдановіч...

І ў гэтым адзінстве ёсць адна незаўважаная ісціна, якая прачытваецца менавіта ў сугуччы імёнаў, у агульнасці паэтычнай спадчыны Купалы, Коласа, Багдановіча. Некалі М.Стральцоў сказаў, што Максім Багдановіч “узяў на сябе тое, што не маглі ўзяць Купала і Колас. Яго задачай было ўзвесці дах над пабудаваным імі домам літаратуры” [3, с. 197]. Але магчыма, і наадварот: ад фундамента – уверх, да нябёсаў. Гэта значыць, Багдановіч сфармуляваў думку, задаў пытанне, а Якуб Колас і Янка Купала “адказалі” на яго.

Самая галоўная формула, вынайзеная Максімам Багдановічам, заключаецца ў пытанні: “ад чаго расце душа чалавека” / “то, от чего растет душа человека” [1, II, с. 59]: «И ответил ему Христос, говоря: нет бесполезной красоты, ибо сама красота и есть то, от чего растет душа человека» («Притча о васильках»).

І гэта формула-пытанне дазваляе наноў асэнсаваць зробленае кожным з гэтых пісьменнікаў – для беларускай літаратуры, Бацькаўшчыны, а разам з імі для ўсяго чалавецтва.

Калі Багдановіч задаў пытанне, то Якуб Колас і Янка Купала наноў “адказалі” на гэтае пытанне, дадаўшы свае адказы, выпакутаваныя жыццём і нястомнай думкай аб Беларусі.

“А хто там ідзе?.. – Беларусы!..– Людзьмі звацца”. Шлях “у людзі”, каб “людзьмі звацца” (Купала), – ад гэтага “расце душа чалавека”.

Другі адказ – “**Мой родны кут, як ты мне мілы**” – у Якуба Коласа. Для беларуса гэта паэтычная формула набыла значэнне матэматычнай: двойчы два чатыры.

Але што гэта значыць? Што значаць складнікі гэтай формулы?

Найперш – “**мой родны кут**”. Гэта абазначае найпершздабыванне зямнога раю, “новай зямлі” на Зямлі, на зямных прасторах.

Гэта ісціна адкрываецца герою Вальтэра Кэндзіду (з аднайменнай філасофскай аповесці) у выніку шматпакутных жыццёвых выпрабаванняў: “Трэба апрацоўваць свой сад”! Гэта ісціна адкрываецца маленькаму прынцу (Экзюперы), які меў свой астэроід Б-612, свой “**родны кут**”, які ён даглядаў, апрацоўваў і меў у сэрцы сваім. Але “каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць”. І маленькі прынц рушыў у падарожжа да іншых планет, на Зямлю – дзеля ўсталявання павязей, дзеля глыбейшага разумення “свайго” з улікам “іншых”. Ісціна, якую адкрывае маленькі прынц на розных планетах і на Зямлі, – заключаецца ў тым, што існуе шмат розных людзей і іх спраў, але ўсе ў адзіноце. Трэба ўбачыць сэрцам, каб звязаць сябе з іншымі.

Ісціна – у чым яна? Яна ў кавалку бісквітнага пірожнага “мадлен” і глытку ліпавай гарбаты, дзякуючы чаму герой Марсэль можа прыгадаць як навідавоку мінулае, усё жыхароў Камбрэ і яго ваколіц (Пруст). Ісціна – ў кубачку кавы і ў булачцы, выпечанай з зерня ў гарачай печы, якая наноў далучае героя-авіятара да зямлі пасля цяжкага пералёту праз пустыню (у “Планеце людзей” Экзюперы). Ісціна ў тым маленькім, што ты любіш і беражэш, што ёсць твая радзіма і што ты будзеш абараняць да канца. “Всеки да има своя кът свещен, който трябва да бъде докрай защищен”, – як пісаў балгарскі паэт Веселін Ханчаў.

Бо радзіма – “Яна са мной, яна ўва мне, я ў ёй таксама! Я вечны ў роднай старане, як слова “мама” – гэта яшчэ адна нітка-паралель з паэзіяй формул – Рыгор Барадулін.

Якуб Колас выразна акрэсліў у адной фразе той вялікі шлях, які робіць чалавек і які праходзяць героі розных аўтараў многіх літаратур свету: ад роднага дома – да дома ў сэрцы сваім: “**як ты мне мілы**”.

У гэтай паэтычнай формуле-адказу “Мой родны кут, як ты мне мілы” акрэслены вялікі шлях ад роднага кута на зямлі да роднага кута ў **сэрцы сваім**, па здабыванню зямнога раю, “новай зямлі” ў **сэрцы сваім**: “**ты мне мілы**” (Колас). Таму што менавіта ад гэтага “расце душа чалавека”.

Так у адным паэтычным радку аказаліся ў гарманічным, тоесным адзінстве матэрыяльнае і духоўнае, знешняе і ўнутранае, – у лучнасці, гармоніі, адзінстве.

Колас знайшоў і паказаў гэты маленькі куток радзімы, што толькі і можа быць змешчаны ў сэрцы тваім.

Бо ці не самае галоўнае ў свеце – знайсці на зямлі свой “родны кут”. Але ці не самае галоўнае – знайсці (обресті) гэты кут у сэрцы сваім. Змясціць гэты кавалачак радзімы ў сваё сэрца так, каб балела за яго тваё сэрца, каб ты жыў хваляванні кутка гэтага, каб за яго змог праліць сваю кроў.

Як казаў Хемінгуэй, жыць трэба дзеля таго, дзеля чаго варта памерці.

Вось так і Якуб Колас. Ісціна, якую шукаў і якую знайшоў Колас – яна на зямлі, яна ў сэрцы, бо колас – і зерне узыходзяць – “парой вясенняй збожжа на раллі” [1, I, с. 76].

Магчыма, няма больш трапных адказаў і больш важных знаходак, зробленых на зямлі беларускай за ўсе часы яе існавання, чым тыя, што сказаны Купалам, Коласам, Багдановічам. Тое, што народжана ў часы творчага натхнення, сфармулявана ў сціслых радках беларускімі паэтамі (тое, “ад чаго расце душа чалавека”) важнае для ўсёй беларускай зямлі. У ім падагульнена ўсё, што зроблена на гэтай зямлі ў стагоддзях і што праецыруе пошукі-шляхі беларусаў у будучыню. “Трыумвірат беларускай класікі”, бо “класіка” – гэта тое, што адпладняе душу чалавека, што надае новы сэнс і новы імпульс яго сённяшнім, паўсядзённым намаганням, з’яўляецца арыенцірам і адначасова камертонам, узорам для далейшага праходжання па сваіх зямных шляхах.

Аўтарскі сінанімічны рад вобраза “акамянеласцей” (“духоўных страў”) у Максіма Багдановіча — таго, што **спрыяе новай творчасці, абуджае натхненне, дае “новае жыццё” і “ад чаго расце душа чалавека”**: “аскёпкі дрэва”, што распраўляюцца ў вадзе, “іскры Пегаса” – “і верш аб месце з сэрца мкне”, “зернейкі засохшыя”, у якіх “жыццёвая іх сіла ўзбудзілася і буйна ўскаласіла парой вясенняй збожжа на раллі”, “жывая крыніца”, што к небу нясе свае хвалі, “радзімая зямля”, да якой “прынікнуў” “бальны, бескрыдлаты паэт”, “цвяток радзімы васілька”... Тое, што абуджае натхненне, “ад чаго расце душа чалавека” – праз пакланенне мурам касцёла св. Анны ў Вільні: “Каб залячыць у сэрца раны, забыць пра долі цяжкі глум” – “...і ціхнуць сэрца раны, і забываеш долі глум”; праз судакрананне з лістом з мінулага – летапісам, кнігай псалтыры, пасланнем, што знойдзена ў бутэльцы з марскіх хваляў. Яна, душа, расце, калі чалавек уклечыў перад вагітнай або калі ён прыпадае сэрцам да зямлі-маці...

Вымярэнні класікі, такім чынам, заключаюцца ў наступным: найперш класіка – гэта тыя **матэрыяльныя і духоўныя рэчы**, якія ў прасторава-часавым кантэксце ўсяго чалавецтва і асобнай нацыі набылі вышэйшую каштоўнасць як спадчына вякоў і народаў. Па-другое, гэта **традыцыйнае, старое**, што замацавалася, “зацвярдзела” і можа быць успрынята як перашкода руху наперад, і таму яна, як перашкода, пераадольваецца, “апракідваецца”,

адмаўляецца з боку асобных прадстаўнікоў новай літаратуры і мастацтва. Патрэба, класіка – гэта тое, што **спрыяе творчасці, абуджае натхненне, дае “новае жыццё” і “ад чаго расце душа чалавека”**.

Але ўсё гэта “акамянеласці” яшчэ і таму, што мала хто ў наш час звяртае на іх увагу, надае ім тое значэнне “духоўнай стравы”, якое яны маюць і павінны мець, адыгрываць у жыцці чалавека і ўсяго грамадства. І таму асабліва важна, калі чалавек, грамада, народ, нацыя могуць сказаць і пра сябе, паўтараючы словы Багдановіча: “...У **НА**Сакамянеласці духоўнай стравою завуць” (*выдзелена намі – Г.А.*)!

Літаратура:

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: У 3 т. / М. Багдановіч / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. імя Я. Купалы; Рэдкал. В. В. Зуёнак [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 1. – 751 с. – Т. 2. – 599 с.

2. Станкевіч, Р. “Любую справу рабіць хватка” : 3 У. Караткевічам гутарыла Роза Станкевіч / Р. Станкевіч // Літаратура і мастацтва, 3 снежня 1982 г. – С. 6.

3. Стральцоў М. Загадка Багдановіча / М. Стральцоў // Максім Багдановіч. Пясняр чыстае красы : успаміны, артыкулы. Прысвячэнні / уклад. Т. Шэляговіч. – Мінск: Маст. літ., 2011. – С. 156 – 208.

4. Шлегель, Ф. Из «Атенеиских фрагментов» / Ф. Шлегель // Зарубежная литература XIX века. Романтизм: Хрестоматия историко-литературных материалов: Учеб. пособие: сост. А. С. Дмитриев. — М.: Высш. школа, 1990. — С. 41—45.